

stopna, saj prav oni prek proračuna omogočajo njeno delo. Želimo pa tudi, da Ločani ne bi še petindvajset let (kot doslej!) čakali na nov kulturni dom ali kulturno središče ali kakorkoli že imenujemo to dolgo pričakovano zgradbo, v kateri bi našle svoj končni dom vse kulturne dejavnosti našega mesta. Želimo, da bi v njem dokončno našla primerne prostore tudi knjižnica za vse svoje oddelke in da je ne bi trpali in selili v adaptirane stare zgradbe, kjer bi izločena iz drugega kulturnega dogajanja prav gotovo stagnirala.

Janko Krek

Viri: Arhiv kulturno-umetniškega društva Škofja Loka (1945—1948), arhiv Ljudske knjižnice v Skofji Loki (vse v hrambi Ljudske knjižnice Škofja Loka.)

SE NEKAJ O »VRATIH« NA ZAHODNI MEJI LOŠKEGA GOSPOSTVA

V 16. letniku Loških razgledov dr. Pavle Blaznik v članku »Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771« omenja, ko popisuje mejo med Škofjem in Slamovjem, tudi območje utrdb iz 5. stoletja. Na eni od skic iz leta 1771 iz Kreisarchiva v Münchnu je takoj za imenom »Skoffie« navedeno dvakrat »Na vulze« — enkrat v sedlu, drugič vrh griča in takoj nato v naslednjem sedlu »Na urate«. V skici so na tem mestu zarisana vrata in na obe strani po pobočju navzgor zid z oznakami »ein thor« in »mauer«. Od tu dalje je v skici po grebenu zapis »Erschische« in »Lanischach« ter za sedlom brez oznake zopet vrh griča »Slamoue«. Dr. Blaznik sklepa, da je vsekaror vrisani zid ostanek zapore, ki so jo zgradili Rimljani pred letom 430 v obrambo proti barbarskim ljudstvom na raznih pohodih v Italijo.

Zanimivo je, da je še sedaj mogoče najti na terenu imena in situacijo iz zgoraj navedene skice. Kraj »Na vulze«, v skici vpisan v sedlu pod Škofjem, je današnji prelaz Vrhulce (kota 814) na cesti Kopačnica—Cerkno. Druga oznaka, na skici vrh griča, ustreza položnemu griču, ki se vleče v levo od prelaza proti Kladju. Takoj za tem, ne preveč markantnim gričem pa je manjše sedlo z ledinskim imenom »Na vratih«. To je preval med kotama 817 in 867, kjer poteka stara pot nad kmetijo Jeram, Podpleče št. 4. Takoj čez sedlo »Na vratih« in nato po poti v levo je domačija »Ratovš«. K tej domačiji spada tudi parcela, ki leži takoj za »vratih« nad potjo in ki ji pravijo »za zi-

dom«. Zanimivo pa je še samo ime Ratovš oziroma njegov izvor.

Stara pot čez »vrata« je po izročilu domačinov potekala iz Kopačnice, od »Tomažka« na levo ob pritoku Podpleščice navzgor, prek »Pašenskega brda« in mimo Jerama na »vrata« in od tu navzdol proti Planini. Zanimivo je, da je še videti na krajšem delu poti na samih »vratih« v tleh velike kamne, ki ne spadajo k tamkajšnjemu terenu.

Da je ta lokacija istovetna s tisto iz skice 1771, dokazuje še Eržiše, ledinsko ime za gozdnato pobočje med Kladjem in Vrhulco.

Po mnenju domačinov izhaja ime Vrhulce od »vulce«, ki v primorskem narečju pomeni »luknjo«, nikakor pa ne od ulice — ceste, kot bi morda zmotno sklepali.

Ce so v skici zarisana vrata in zid ostanek antične zapore, bo z gotovostjo dokazalo sondiranje, ki ga namerava opraviti Sekcija za arheologijo pri SAZU, v okviru raziskav »limesa« — alpskih klavzur, katerih del se večkrat omenja v virih tudi pri Novi Oselici.

Ing. Rajko Brank

UPRAVA IN ARHIV OBČINE TRATA (1879—1945)

1. Kratek zgodovinski pregled občine

Občina Trata je dobila ime po naselju Trata na desnem bregu Poljanščice. V tem naselju je bil sedež jožefinske fare. Na levem bregu je naselje Gorenja vas. Danes je Trata del naselja Gorenja vas, po katerem se imenuje tudi tamkajšnji krajevni urad.

Leksikon občin za Kranjsko iz leta 1906 poroča, da je obsegala občina 5004 ha zemljišča in imela 2451 prebivalcev. Po zapisu v Krajevnem leksikonu Dravske banovine (1937) znaša obseg občine 5085 ha in ima občina 2333 prebivalcev. To kaže, da se obseg občine in število prebivalcev nista dosti spremenjala.

Večina prebivalstva se je ukvarjala s kmetijstvom. Po Krajevnem leksikonu dravske banovine je bilo posestnikov 213, kočarjev 226, najemnikov 46. (V arhivskem gradivu te občine se za pojem kajžar, kočar, uporabljata izraz košanec. Na najnižji družbeni stopnji so bili novo-hišarji.)

O ustanovitvi občine Trata v letu 1849 še ni natančnih podatkov. V pregledu politične in sodne razdelitve vojvodstva Kranjskega 1854 (Dež. vl. l. 1854/I, str.

247) je že navedena občina ali soseska Trata v okraju Loka. V približno takem obsegu je občina obstajala še med drugo svetovno vojno.

Prvotno je upravne posle opravljal verjetno župan sam, ki je pred I. vojno imel le občinskega slugo. V tridesetih letih tega stoletja je bilo sistemizirano mesto občinskega delovodje oziroma tajnika. Zaradi bližine meje in utrjevalnih del na meji je delo v občinski pisarni naraslo, zato so konec tridesetih let zaposlili še enega dnevničarja.

Najstarejši ohranjeni dokumenti so zapisniki občinskega odbora od leta 1879 dalje. Pisani so vseskozi v slovenščini. Na sejah so največ razpravljali o računih, domovinskih in ubožnih zadevah, šolstvu, podeljevanju koncesij (predvsem gostilne), o volitvah in najpogosteje o komunalnih zadevah. Razne večje gradnje (šole itd.) so bremenile občino po več let. Večina odbornikov je bila še ob koncu prejšnjega stoletja nepismena, kar je razvidno iz križev pred imeni in priimki. Imeli pa so svojo voljo; če je bil odbornik proti nekemu sklepu, so to v zapisniku navedli.

Funkcioniranje občine je bilo še tja v obdobje po prvi svetovni vojni precej patriarhalno. Občinska javna dela so delali s tlako, pozneje so se lahko odkupili z denarjem. Občinski reveži, stari in mladi, so hodili od hiše do hiše (po numarah).

Sedež občine se je gotovo menjal ob izvolitvi vsakokratnega župana. Za leto 1907 vemo, da so uradovali vsako nedeljo od 7.—8. ure na Trati pri Kumru. Podrobne podatke o gibanju sedeža občine bi bilo treba še preveriti.

2. Stanje pred ureditvijo

Fond občine Trata (Gorenja vas) so prepeljali v loški arhiv verjetno skupaj s povojnim gradivom občine Gorenja vas. V stari akcesijski knjigi je pod številko 216 leta 1960 vpisan »arhiv občinskega ljudskega odbora Gorenja vas — Poljanska dolina — od leta 1945—1957«, ki ga je dal v »varstvo« ObLO Škofja Loka. Gradivo je bilo ob pričetku urejevalnih del (1969) rahlo zvezano v velike fascikle, ki so bili zloženi drug na drugem v dolžini 3,5 tm. Med tem arhivskim gradivom se je tedaj našlo tudi občinsko gradivo iz dobe stare Avstrije in stare Jugoslavije in še nekateri drugi fond: župni arhiv Trata, Hranilnica in posojilnica na Trati, v Gorenji vasi in v Leskovicah in privatni fond Vaclava Palečka, trgovca in čipkarskega založnika v Go-

renji vasi. Čeprav so bili vsi ti fondji že zabeleženi v Vodniku po arhivih Slovenije (1965), so bili posamezni deli še pomešani med občinskimi gradivom in dotlej neidentificirani.

3. Poročilo o urejanju

V aprilu 1969 smo začeli urejevalna dela na fondu občine Trata s tem, da smo ločili posamezne fonde. O vseh treh hranilnicah in posojilnicah je bil izdelan popis fonda in kratek historiat. Popisan je bil tudi župni arhiv, izločen pa tudi arhiv trgovca Palečka, ki je že na pogled pregledan, saj sestoji le iz nekaj knjig. Od gradiva lokalnih organov, vsebovanega v gradivu, dospelim iz Gorenje vasi, je bil najprej obdelan fond občine Trata. Izloženo je bilo gradivo ljudskega štetja, ki se bo hranilo v posebni seriji. Gradivo po letu 1945 je bilo oddeljeno posebej in bo tudi posebej obravnavano. Cenzura 1941 glede tehnike ureditve ni vidna v tako veliki meri, da bi bilo treba uvesti dva fonda, zato je občinski arhiv združen od leta 1879, ko se pojavijo prvi zapiski, pa do leta 1945, ko nastanejo nove oblike oblasti. Skartiranega je bilo ca. 15 tm živinskih potnih listov iz let 1930—1940, ca. 20 tm računskih prilog in odrezkov položnic in ca. 20 tm raznega razpadlega papirja, lepenke, duplikatov in drugih listov.

4. Ohranjenost in popisi gradiva

Kolikšen obseg je arhiv imel in kaj je vseboval, nam lepo pove občinski inventar iz leta 1907. Vseh postavk je 78. Pri tem odpade zadnjih 8 postavk na razno opremo in orodje. Večina drugih postavk pa je arhivsko zanimivih. Če izzamemo normalije, nam ostane precej raznih vpisnikov, knjig in zanimivih spisov. O zapisnikih občinskih sej je razvidno, da jih pred letom 1879 sploh niso vodili. Uradni spisi so v inventarju razvrščeni od leta 1896 dalje. Omenja se tudi več nerazvrščenih starejših dopisov. Proračune citira inventar od leta 1880 dalje, račune pa od leta 1870. Vodilni akti so takrat segali nazaj do leta 1889. Delovodniki sledo od leta 1897. Inventar sta podpisala Jelovčan kot oddajalec in Anton Uršič kot prejemalec.

Se širše je zasnovan občinski inventar za leto 1910. Ima kar 116 postavk. Po udarek je predvsem na nepremičninah. Novembra 1918 so ta inventar nekoliko dopolnili, črtali pa so nekatere točke in s tem izvrgli tudi nekatere arhivalije. Mnoge knjige so takrat zaključili, neka-

tere pa so nadaljevali. Izvrgli so razne vojaške sezname, zadeve z živinskimi potnimi listi itd. Zavrgli so star pečat (v opombi piše — zgubljen), skratka prevetrili arhiv v znamenju novega družbenopravnega položaja.

Prvi arhivski popis gradiva občine Trata je bil izdelan za Vodnik po arhivih Slovenije: »Občina Trata 1879—1945. Občina je imela sedež v Gorenji vasi. (Netočno o. p.) Gradivo obsega zapisnike sej občinskega odbora in občinske uprave iz leta 1879—1941, računске knjige, popis prebivalstva leta 1890, zapisnik o izdaji domovinskih listov v letih 1896—1928, blagajniško knjigo krajevnega šolskega odbora (sveta) v Lučinah za leta 1915 do 1941 ter drugo; 2,50 tm, stopnja obdelave 1».

Iz zgoraj povedanega vidimo, da je prvo škartiranje pretrpel občinski arhiv že po I. svetovni vojni, verjetno pa tudi pred tem. Spise po delovodniku so hranili le določeno časovno obdobje, potem pa so jih škartirali. Danes je ohranjenih prav malo spisov do leta 1930. Nekaj več spisov imamo ohranjenih do leta 1935, v večji meri pa šele po tem letu, ko so razdeljeni v »navadne, zaupne oziroma vojaške«. Velik poudarek so dajali domovinskim spisom, ki so ohranjeni še iz časa pred I. vojno. Vzorno so vodili zapisnike občinskega odbora od 1879—1941 in občinske uprave od 1933—1941. Hranili so še gradbene zadeve, zapletene socialne zadeve, zadeve v zvezi s premoženjem in denarjem, obrtne zadeve in volilni material. Po današnjih pojmih so ohranili arhivsko važne zadeve, škartirali pa manj pomembnejše gradivo. Žal pa se nam niso ohranili delovodniki. Ohranjeni so le štirje, dva iz tridesetih let in dva medvojna.

Z novo opremo gradiva se je količina zmanjšala na 2,10 tm od 2,50 citiranih v Vodniku po arhivih Slovenije.

5. Tehnična ohranjenost gradiva in prvi ukrepi za zaščito

Tehnično je gradivo v zelo slabem stanju. Pred prevzemom v arhiv je očitno bilo uskladiščeno na vlažnem mestu. Isto velja tudi za druge fonde, izločene iz občinskega gradiva. Kovinski deli, sponke itd., so popolnoma zarjaveli in so pri tem poškodovali tudi gradivo. Zato smo te kovinske dele izločili. Zaradi prejšnje navlaženosti je papir tako krhek, da so se nekatere arhivalije dobesedno sesule na drobne koščke. K sreči ni šlo za pomembnejše dokumente, ampak za razne listke in računске priloge. Knjige so bile le ne-

kateré popolnoma preperete. Strani so bile med seboj zlepljene, vmes pa so bile kot ledene rože razpredene niti plesni raznih barv. Posamezne dokumente ali knjige smo dokončno presušili, prah in posušeno plesen pa s čopičem rahlo odstranili. Stara vezava je v veliki meri razpadla, zato smo ohranili ponekod le lepenko platnic, če je bila še uporabna, v večini primerov pa se je sesula. Očiščeno gradivo je bilo postavljeno v mape ali močnejše omote in bi ga bilo mogoče ob priliki na novo vezati. Vezati bi kazalo tudi še tri snopiče nevezanih zapisnikov občinskega odbora in občinske uprave. Spisovno gradivo je sedaj zloženo normalno, ne več prepognjeno.

6. Načela ureditve

Obe cezuri, I. in II. svetovna vojna, sta tehnično tako malo vplivali, da gradivo nekako teče od prvih dokumentov do leta 1945. Zaradi različnih formatov so nekatere knjige in pole na policah zložene na koncu posebej. Popis se drži pravilne ureditve, v opombi pa je navedeno, ali je posamezen kos postavljen posebej in kje. Popisi prebivalstva, 1890 in drugi, so shranjeni v skupni zbirki popisov prebivalstva.

Posamezne kategorije si slede takole:

1. Zapisniki sej občinskega odbora in občinske uprave 1879—1941
2. Delovodniki 1932—1945
3. Inventarji, finančne in davčne zadeve 1907—1943
4. Volilni material 1911—1941
5. Domovinske, socialne, vojaške in policijske zadeve 1880—1940
6. Gradbene zadeve 1901—1940
7. Obrtne zadeve, živinoreja, kmetijstvo, statistični podatki 1906—1943
8. Spisi po letih (1860—1930) 1930—1945.

France Štukul

MISS F. COPELAND — PROPAGATORKA NAŠIH ČIPK

Smrt plemenite gospe Fany Suzan Copeland je na široko odjeknila v naši javnosti, zlasti med planinci, ki so ji nadvse ganljivo na njeno željo postlali njeno zadnjo postelj pod očakom Triglavom in v njegovem naročju spi zdaj svoj večni san.

Gospa Copeland je bila lektorica angleškega jezika na ljubljanski univerzi in je tudi rada posegala v naše javno, kulturno življenje. Zanimala se je tudi za naše čipkarstvo in pripeljala večkrat na Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani skupine angleških tu-